

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Eusebiu Tu Pamphilu Ekklesiastikē Istorია

Eusebius <Caesariensis>

Mogvntiae, 1672

XXXIX. De libris Papias.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14478

CAPUT XXXVIII.

De Clementis Epistola, aliisque qua falsis et tribuuntur.

Huc refer
Niceph.
c. 18. l. 3.

Verbi gratia Ignatii, quas recensimus epistolæ, & Clementis illa ab omnibus recepta, quam Ecclesiæ Romanæ nomine ad Corinthiorum ecclesiam scripsit. In qua cum multas sententias desumptas ex epistola ad Hebræos, iisdemque interdum verbis utatur, satis indicat opus illud nequaquam recens esse. Quamobrem cum reliquis Apostoli Scriptis non sine causa hoc etiam recensitum videtur. Cum enim ad Hebræos patrio sermone scripsisset Paulus, alii Lucam Evangelistam, alii hunc de quo loquimur Clementem, epistolam illam esse interpretatum ferunt. Quod quidem verius videtur, cum præsertim & Clementis, & illa ad Hebræos epistola eundem habeat stilum, nec utriusque scripti sententiæ valde inter se discrepent. Sciendum tamen est alteram quoque Clementis epistolam circumferri. Verum hanc non perinde receptam atque approbatam fuisse, pro certo habemus: quandoquidem vetustiores ejus testimonio nequaquam usos esse comperimus. Quidam porro alia etiam opera prolixa & copiosa sub ejus nomine heri ac nudius tertius in lucem protulerunt: Puta Petri & Apionis disputationes, quarum apud Antiquos nulla omnino extat mentio. Neque enim sincera rectæ fidei ab Apostolis tradita nota in illis expressa reperitur. Et Clementis quidem quæ genuina & omnium consensu recepta sint scripta, jam satis liquet. De Ignatii quoque & Polycarpi Scriptis abundè diximus.

CAPUT XXXIX.

De libris Papiæ.

Huc refer
Niceph.
c. 20. l. 3.

Papiæ verò quinque omnino feruntur libri, quorum titulus est: De interpretatione oraculorum Dominicorum. Horum quinque duntaxat Papiæ librorum meminit Irenæus his verbis: Testatur, inquit, hæc Papias Joannis auditor, & sodalis Polycarpi Scriptor antiquus in quarto operis sui libro. Sunt enim ab eo quinque libri compositi. Et hæc quidem Irenæus. At verò Papias ipse in proemio librorum suorum, se quidem

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΗ΄.

Περὶ τῆς κλήμεντος ἐπιστολῆς καὶ τῆς ψευδοῦς εἰς αὐτὴν ἀναφορῆς.

Ὡς οὖν ἀμέλει τῆς Ἰγνατίου ἐν αἰσ. κα. κλημένας ἐπιστολαίς, καὶ τῆς κλήμεντος ἐν τῇ ἀνωμολογημένῃ πρὸς πάντων, ἢ πρὸς ὅσων τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας τῆ Κοσμοβίων διετυπώσατο. ἐν ἧ τῆς πρὸς Ἑβραίων πολλὰ νοήματα ὡς ἀβραεῖς, ἤδη ἢ καὶ ἀβραεῖς ξειρητοῖς ἴσιν ἐξ αὐτῆς χερσάμενοι, σαφῆσα παρῆσιν ὅτι μὴ νεὸν ὑπάρχει τὸ συγγραμμα. ὅθεν εἰκότως ἐδοξεν, αὐτὸ τοῖς λαοῖς ἐκκαλεῖσθαι γράμμασι τῆς Ἀποστολῆς. Ἑβραίοις γὰρ διὰ τῆς πατρῆς γλώττης ἐργράφως ὠμιληκότου Ἐπιτολῆς. οἱ μὲν τὸ Ἐναγγελιστὴν Λευκῶν οἱ δὲ τὸν κλήμενα τέτατον, ἐμνηνεύσαι λέγουσιν τὴν γραφὴν ὅτι μαλλον εἶη ἀν ἀληθῆς, τῶν τὸν ὅμοιον τῆς φερεως χαρακτῆρα τῶν τε τῆς κλήμεντος ἐπιστολῆς καὶ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἀποστόλων καὶ τῶν πόρων τὰ ἐν ἐκείνοις τοῖς συγγραμμάσι νοήματα καθῆσθαι. ἴσῃον δὲ ὡς καὶ διὰ τῆς πρὸς εἰναί λέγει Ἐκλήμεντος ἐπιστολῆς ἐμνηνεύσαι τῆς πρὸς Ἑβραίους καὶ ταύτην γνώσει ὅτι ἴσῃον ἴσῃον ἢ καὶ τὰς δεχάεις αὐτῆς χερσάμενοι ἴσῃον. ἤδη ἢ καὶ ἕτερα πολυεπὴ καὶ μακρὰ συγγραμμάτια ὡς ἔαυτο; χθες καὶ πρὸς πρὸς πρὸς ἄλλων, Πέτρος δὲ ἢ Ἀπίωντος διαλογος ὡς ἔχοντα ὡς ἐδ' ὅπως μνήμη τις παρὰ τοῖς παλαιοῖς φέρεται. ἐδὲ γὰρ καθαρὸν τὸ ἀποστολικῆς ὀρθοδόξιας ἀποστόλων τὸν χαρακτῆρα. ἢ μὲν οὖν Ἐκλήμεντος ὀμολογημένη γραφὴ, πρὸς ἄλλων. εἰρηλατῆ καὶ τὰ Ἰγνατίου καὶ Πολυκαρπῆ.

D

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΘ΄.

Περὶ τῆς Πάπιας συγγραμμάτων.

Τὸ δὲ Πάπια συγγραμμάτια πέντε τῶν ἀειθμῶν φέρεται. ἃ καὶ ἐπιγράφονται λογίων κυριακῶν ἐξηγήσεως. τέτων καὶ Ἐπιτολῆς ὡς μόνων ἀπὸ γραφῶν μνημονεύει ὡς ἐπὶ λέγων ταῦτα ἢ καὶ Πάπιας Ἰωάννου μὲν ἀκαρπῆς, Πολυκαρπῆς ἢ ἑταῖρος γελωνῆς δεχάιος ἀνὴρ, ἐργράφως ἐπιμαρτυρεῖ ἐν τῇ τέλει τῶν αὐτῶν βιβλίων. ἐστὶ γὰρ αὐτῶν πέντε βιβλία σωτηραμένα. καὶ ὁ μὲν Εἰρηλατῆ

TRAIANUS.

ταῦτα αὐτὸς γε μὴν ὁ Παπίας κ' τὸ προ-
 μιον τῶν αὐτῶν λόγων, ἀκριβῆν μὲν καὶ ἀ-
 τόπισιν ἐδάμωσεν ἐαυτὸν γράσει τῶν ἱερῶν Ἀπο-
 σόλων ἐμφαίνει παρεληφέναι ὅτι τῆς πί-
 στως πρὸς τῶν ἐκείνους γνωρίμων διδάσκει, δι-
 ὧν Φησι λέξεων ἐσκόνησω δέ σοι καὶ ὅσα
 ποτὲ πρὸς τῶν πρεσβυτέρων καλῶς ἔμαθον καὶ
 καλῶς ἐμνημόνευσα, συγκατατάξαι ταῖς ἐρ-
 μηνείαις, διαβεβαίμην. ὡς ἐπὶ αὐτῶν ἀλή-
 θειαν. ἔγδ τοῖς ταῖς πολλὰ λέγουσιν ἔχαιρον
 ὡς ἐπὶ οἱ πολλοὶ, ἀλλὰ τοῖς ταλὴθῆ διδάσκου-
 σιν. ἔ ὅτι τοῖς τὰς ἀλλοτριῶν ἐπιτολὰς μνημο-
 νεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς τὰς πρὸς τὴν πίστιν
 δεδομημένας, καὶ ἀπ' αὐτῆς πρὸς ἀγωνομαχίας τῆς
 ἀληθείας, εἰ δὲ τις καὶ παρηκολοθητικῶς πρὸς τοῖς
 πρεσβυτέροις ἔλθοι, τὰς τῶν πρεσβυτέρων, ἀ-
 νέκενον λόγους ἢ Ἀνδρέας, ἢ Πέτρος, ἢ εἶπεν.
 ἢ ἢ Φίλιππος, ἢ ἢ Θωμᾶς, ἢ ἢ Γακώβος, ἢ ἢ
 Γεωργίου, ἢ ἢ Ματθαίου, ἢ ἢ τίς ἕτερος τῶν ἑξ
 Κυρίου μαθητῶν. ἄτε Ἀριστῶν καὶ ὁ πρεσβύτερος
 Γεωργίου, οἱ ἑξ Κυρίου μαθητῶν λέγουσιν. ἔγδ τὰ
 ἐκ τῶν βιβλίων τοσούτον με ὠφέλειον ὡς
 λαμβανον, ὅσον τὰ πρὸς ζωῆς Φωνῆς καὶ
 μυστηρίων. ἐνθα καὶ ἐπισήσασαι ἀξίον δις καταβε-
 βῆναι αὐτῶν τὸ Γεωργίου ὄνομα. ὧν τὸν μὲν πρῶ-
 τερον Πέτρον καὶ Γακώβον καὶ Ματθαίον καὶ τοῖς
 λοιποῖς Ἀποστόλοις συγκαταλέγει, σαφῶς δη-
 λῶν τὸν Ἐυαγγελιστὴν τὸν δ' ἕτερον Γεωργίου
 διασέλλας τὸν λόγον, ἕτερον πρὸς τὸν τῶν Ἀ-
 ποσόλων δριμύτον κατὰ λόγον, περιλάξας ἀπὸ
 τὸν Ἀριστῶνα. σαφῶς τε αὐτὸν πρεσβύτερον
 ὀνομαζέει. ὡς καὶ διὰ τέτων ἀποδείκνυται τῶν
 ἱσορίων ἀληθῆ, τῶν δύο καὶ τῶν Ἀσίαν ὁμο-
 νυμία κερχεῖται εἰρηκότων, δύο τε ἐν Ἐφέσῳ
 γράσει μνημάτια, καὶ ἑκάτερον Γεωργίου ἐπινοῦ
 λέγουσιν οἱ καὶ ἀνακταῖον πρὸς ἐχέειν τὸν νοῦν.
 εἰκὸς γδ τὸν δεύτερον, εἰ μὴ τις ἐβέλοι τὸν πρῶ-
 τον ἢ ἐπ' ὀνόματος φερεμύτην Γεωργίου ἀπο-
 κάλυψιν ἐρωρακέναι, καὶ ὀνομαζέει ἡμῖν δηλῶμε-
 νος Παπίας, τὰς μὲν τῶν Ἀποσόλων λόγους
 παρὰ τῶν αὐτοῖς παρηκολοθητικῶν ὁμολο-
 γεῖ παρεληφέναι Ἀριστῶν ὅτι καὶ τὸ πρεσ-
 βύτερος Γεωργίου, αὐτῆσιν ἐαυτὸν Φησι γράσει.
 ὀνομαζέει γοῦν πολλὰς αὐτῶν μνημονε-
 σαι, ἐν τοῖς ἀπὸ συγγραμμάσι πῆσιν αὐ-
 τῶν παραδόσεις καὶ ταῦτα δ' ἡμῖν ἐσκέεις τὸ
 ἀχρηστον εἰρηδῶ. ἀξίον ὅτι ταῖς ἀποδοθεῖ-

A sanctorum Apostolorum spectatorem
 atque auditorem fuisse non dicit : sed
 ab eorum familiaribus normam fidei se
 accepisse testatur his verbis : Nec pi-
 gebit, inquit, ea quæ quondam à Se-
 nioribus didici ac memoria mandavi,
 cum interpretationibus nostris adscri-
 bere, ut veritas eorum nostra quoque
 assertione firmetur. Non enim, ut ple-
 rique solent, eos unquam sectatus sum
 qui verbis affluerent, sed eos potius
 qui verum docerent : Nec eos qui nova
 quædam & inusitata præcepta, sed illos
 qui Domini mandata in figuris tradita,
 & ab ipsa veritate profecta memora-
 bant. Quod si quis interdum mihi oc-
 currebat qui cum Senioribus versatus
 fuisset, ex eo curiosè sciscitabar qua-
 nam essent Seniorum dicta : Quid An-
 dreas, quid Petrus, quid Philippus,
 quid Thomas, quid Jacobus, quid Joanes,
 quid Mattheus, quid ceteri Do-
 mini Discipuli dicere soliti essent :
 quidnam Aristion, & Joannes Presby-
 ter, Discipuli Domini prædicarent.
 Neque enim ex librorum lectione tan-
 tam me utilitatem capere posse existi-
 mabam, quantam ex hominum adhuc
 superstitem viva voce. Quibus in ver-
 bis illud etiam observandum est, bis ab
 eo positum esse nomen Joannis. Et
 priorem quidem unà cum Petro, Jaco-
 bo, Mattheo & reliquis Apostolis re-
 censet, satis indicans se de evangelista
 Joanne verba facere. Postea verò ad-
 hibita sermonis distinctione, alterum
 Joannem cum iis collocat qui extra
 numerum sunt Apostolorum, præpo-
 nens illi Aristionem quemdam : eun-
 demque Presbyterum disertè nominat.
 Quò fit ut vera videatur esse narratio
 illorum, qui duos eodem nomine ap-
 pellatos in Asia vixisse dixerunt : &
 apud ephesum duo esse sepulchra, &
 utrumque Joannis hæcenus nominari.
 Atque hoc animadvertere in primis
 necessarium puto. Verisimile est enim
 Revelationem illam Joannis nomine
 inscriptam, si non à priore illo,
 certè ab hoc posteriore visam fuisse.
 et Papias quidem de quo nunc sermo-
 nem habemus, Apostolorum dicta, ab
 iis qui cum Apostolis versati fuerant,
 se accepisse profiteretur : Aristionis au-
 tem & Joannis Presbyteri auditorem
 se dicit fuisse. Multa certè quæ ab iis
 tradita acceperat, ipsorum nomina-
 tim mentione facta, in Commentariis
 suis retulit. Atque hæc quidem non fu-

perfluè, ut arbitror, à nobis dicta sint. A Porro operapretium fuerit, suprâ citatis Papiæ verbis, alia etiam ejusdem testimonia adjungere, in quibus miracula quædam ex aliorum fide ac traditione commemorat. Philippum quidem Apostolum unâ cum filiabus Hierapoli degere solitum superius docuimus. Nunc verò quemadmodum Papias, qui iisdem temporibus vixit, mirabilem quandam narrationem à Philippi filiabus accepisse se refert, exponamus. Scribit enim mortuum sua ætate ad vitam esse revocatum. Alterum quoque ingens miraculum refert de Justo qui Barfabas cognominatus est; qui cum lethale poculum ebibisset, tamen Dei adjutus gratia, nullum inde accepit incommodum. Hunc autem Justum post Domini adscensum à sanctis Apostolis productum esse in medium cum Matthia, factamque ad Deum precationem, ut alter eorum forte duceretur, qui in locum proditoris Judæ substitutus numerum ipsorum expleret, Actuum liber commemorat his verbis: Et statuerunt duos, Joseph qui vocabatur Barfabas, qui cognominatus est Justus, & Matthiam. Et orantes dixerunt. Idem præterea Scriptor alia nonnulla nudæ vocis traditione ad se pervenisse testatur, novas quasdam scilicet Servatoris parabolas ac prædicationes, aliaque fabulis propiora. Inter quæ & mille annorum spatium post corporum resurrectionem fore dicit, quo Regnum Christi corporaliter steterit in orbe terrarum. Quæ quidem ita opinatus esse videtur Papias ex malè intellectis Apostolorum narrationibus, cum ea quæ arcano quodam sensu & exempli causâ ab illis dicebantur, non fati pervidisset. Fuit enim mediocri admodum ingenio præditus, ut ex Scriptis illius conjicerelicet: Plerisque tamen post ipsum Ecclesiasticis Scriptoribus ejusdem erroris occasionem præbuit, hominis vetustate sententiam suam tuentibus: putà Irenæo, & si quis alius ejusdem opinionis fautor extitit. Alias quoque suprâdicti Aristionis enarrationes sermonum Domini, & Joannis Presbyteri traditiones refert in suis libris. Quas discendi studios indicasse contenti, rem illam, quam de Marco Evangelista idem Scriptor commemoravit, superioribus ejus verbis subnectemus. Ajebat etiam, inquit, presbyter ille Marcum Petri inter-

σαι τῆ Παπία Φωναίς, προσάψαι λέγει
 ἑτέρας αὐτῆ, δι' ὧν ᾠδαδοξά πα ἰσορεῖ καὶ
 ἄλλα, ὡς ἀν ἐκ ᾠδαδοξείας εἰς αὐτὸν ἐλθούσα
 τὸ μὲν οὖν καὶ τὴν Γεραπόλιν Φίλιππον τὴν
 Ἀπόστολον ἀματαῖς θυγατέρασι διατρέψαι
 δια τῶν προδεν δεδήλωται. ὡς ἡ κατὰ τῆς
 αὐτῆς ὁ Παπίας γρόμενος, διήγησιν παρε-
 ληφέναι θαυμασίαν ὑπὸ τῶν τῆ Φιλίππου
 θυγατέρων μνημονίαι, τὰ καὶ σημειωτέ-
 νεκεῖ γ' ἀνάσσειν καὶ αὐτὸν γεγονίαν ἰσο-
 ρεῖ. καὶ αὐ πάλιν ἑτέρον ᾠδαδοξόν περὶ Γῆσον
 τὸν Ἀπκκληθῆνα Βαρσαβῆαν γεγονός. ὡς διη-
 γήσειον Φάρμακον ἐμπιόνιον, καὶ μηδὲν ἀνδρῶν
 δια τῶν τῆ Κυρίας χάριν ὑπομείναντων. τὴν
 τὸν ἡ τὸν Γῆσον καὶ τῶν τῆ Σωλήνης ἀνάσσει-
 ἦν, τῆς ἰερέως Ἀποστόλεως καὶ Μαθθίαι ἡσσο-
 τε καὶ ἐπεύξατο ἀντὶ τῆ προδότης Γῆδα ὅτι
 τὸν κληρὸν τῆς ἀναπληρώσεως τῆ αὐτῶν ἀν-
 μῆ, ἡ τὸν πρῶτον ὡδὲ πῶς ἰσορεῖ γραφῆ. καὶ
 ἔσησαν δύο. Γωσήφ τὸν καλεῖσθον Βαρσα-
 βῆαν ὃς ἐπεκλήθη Γῆσον, καὶ Μαθθίαν καὶ προ-
 σδεδῆρμνοι εἶπον. καὶ ἄλλα ἡ ὁ αὐτὸς συ-
 γραφεὺς ὡς ἐκ ᾠδαδοξείας ἀγράφα εἰς αὐ-
 τὸν ἡκοντα ᾠδατέθειται, ξένας τε πῶς ᾠδα-
 βολὰς τῆ Σωλήνης καὶ διδασκαλίας αὐτῆ, καὶ
 πῶς ἄλλα μυθικώτερον. ἐν οἷς καὶ χιλιάδα τι-
 νὰ φησὶν ἐτῶν ἑσέας καὶ τὴν ἐκ νεκεῖων ἀνάσσει-
 σιν, Σωμαλικῶς τῆς τῆ Χειρῆ βασιλείας
 Ἀπκκλατωσὶ τῆ γῆς ὑποσσομῆρας. ἀ καὶ ἡ γῆ-
 μα τὰς ᾠδαδοξείας παρεκεδεδῆρμνον ὡς
 γήσεις, ὑπολαβῆν, τὰ ἐν ὑποδείμασι περὶ
 αὐτῶν μυθικῶς εἰρημῆρα μὴ συνωρακῆστα
 σφόδρα γὰρ ὡς ὡς ὡς ὡς ὡς ὡς ὡς ὡς ὡς
 ἐκ τῆ αὐτῆ λόγων τεκμηρέμνον εἰπῆται
 φαίνεσθαι πῶς καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν πῶς
 σοῖς ὅσοις τῶν ἐκκλησιαστικῶν, τῆς ὁμοίας
 αὐτῆ δόξης ᾠδαίπῃ γεγονε, τῶν δεχασ-
 τῆς τάνδρος προβεβλημῆροι. ὡς ὡς ὡς
 Εἰρηλαίω, καὶ εἰπῆς ἄλλῃ τὰ ὁμοία φησὶν
 ἀναπέφθωεν. καὶ ἄλλας ἡ τῆ ἰδία γραφῆ
 ᾠδαδοξείων δεξίαν τῆ προδεν δεδή-
 λωμῆρας τῶν τῆ Κυρίας λόγων διηγήσεις. καὶ
 πρῶτον Γωσήφ ᾠδαδοξείας ἐφ' ἃς τῆς
 φιλομαθῆς ἀναπέμψαντες, ἀναπκκῆρας καὶ
 προδῆσομῆρας τῆς προκεκλειθεῖσας αὐτῆ Φο-
 ναίς ᾠδαδοξείων, καὶ προδῆ Μάρεως τῆ τῆ
 ἀγγέλον γεγραφοτῆ ἐκτέθειται δια τῆ
 τῆ

των. καὶ τὸτο ὁ πρεσβύτερος ἔλεγε Μάρκον. Ἐμνημόνους τῆς Πέτρας γράμματα, ὅσα ἐμνημόνους ἀκριβῶς ἔγραψεν. ἔμνημόνους τὰ ὑποτῆ Χρυσῆ ἢ λευκῆ ἢ πρακτικῆ. ἔτε γὰρ ἤκουσε τῆς Κυρίας, ἔτε παρηκολούθησεν αὐτῆ. ὕστερον ὅμως ἔφη Πέτρον, ὅς πρὸς τὰς χρείας ἐποιεῖτο τὰς διδασκαλίας. ἀλλ' ἔχων ὡσπερ σωτῆρα τῶν κυριακῶν ποιήσας λόγων ὡς τε εἶδεν ἡμάρτε Μάρκον, ἔτι ἕνα γράψας ὡς ἀπεμνημόνους. ἐνὸς γὰρ ἐποίησατο πρόνοιαν, τῆ μηδὲν ὧν ἤκουσε ὄρασι πῆν, ἢ ψεύσασθαι πρὸς αὐτοῖς. ταῦτα μὲν ἐν ἰσορήσασθαι Πάπια πρὸς τὸν Μάρκον. πρὸς τὸν Μάρκον ταῦτ' εἰρησασθαι. Μάρκον μὲν ἐν Ἑβραϊσθαι διαλέκτῳ τὰ λόγια συεγράψατο. ἡμνημόνους δὲ αὐτὰ ὡς ἡδυνάτο ἕκαστος. κέχρηται δὲ ὁ αὐτὸς μαρτυρίας ἀπὸ τῶν ἰωάννης πρῶτος ἐπιστολῆς, καὶ τῆς Πέτρας ὁμοίως. ἐκτεθείσασθαι καὶ ἄλλην ἰσορίαν πρὸς γυναικὸς, ἐπὶ πολλαῖς ἀμαρτίαις διαβληθείσης ἐπὶ τῆς Κυρίας. ἢ τὸ κατ' Ἑβραϊσθαι Ἐυαγγέλιον πρὸς ἑβραῖοις καὶ ταῦτα δὲ ἡμῖν ἀναγκαίως πρὸς τοῖς ἐκτεθείσασθαι ἐπιτετηρήσασθαι.

A pretem, quæcunque memoria mandaverat, diligenter perscripsisse: non tamen ordine pertexuisse quæ à Domino aut dicta aut gesta fuerant. Neque enim ipse Dominum audiverat aut sectatus fuerat unquam. Sed cum Petro, ut dixi, postea versatus est, qui pro audientium utilitate, non verò ut sermonum Domini historiam contexeret, evangelium prædicabat. Quocirca nihil peccavit Marcus, qui nonnulla ita scripsit, prout ipse memoria repetebat. Id quippe unum studebat, ut ne quid eorum quæ audierat, prætermitteret, aut ne quid falsi eis affingeret. Hæc de Marco Papias narrat. De Matthæo verò sic habet: Matthæus quidem, inquit, Hebræico sermone divina scripsit oracula: interpretatus est autem unusquisque illa prout potuit. Porro idem Papias testimonium ex priore Joannis epistola, & ex priore itidem Petri desumptis utitur. Aliam quoque exponit historiam de muliere, quæ multorum criminum coram Domino accusata est. Quæ quidem historia in Evangelio secundum Hebræos scripta habetur. Atque hæc cum aliis quæ supra posuimus, non sine causa à nobis observata sint.

Τέλος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἰσορίας
λόγος τρίτος.

Explicit Liber tertius Historiæ
Ecclesiasticæ.

Τὰ δευτέρη τετάρτη πρὸς ἑβραῖοις βίβλος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἰσορίας.

- α' Τίνες ἐπὶ τῆς Τραιανῆ βασιλείας, Ῥωμαίων καὶ Ἀλεξανδρέων γεγονόσασθαι Ἐπίσκοποι.
- β' Ὅποια Ἑβραῖοι κατ' αὐτὸν πεπόνθασιν.
- γ' Οἱ κατ' Ἀθριανὸν ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀπολοθῆσασθαι ἄνθρωποι τίνες.
- δ' Οἱ κατ' αὐτὸν Ῥωμαίων καὶ Ἀλεξανδρέων χρηματίσασθαι Ἐπίσκοποι.
- ε' Οἱ ἀνέκαθεν ἀπὸ τῆς Ἰωάννου καὶ ἐπὶ τῆς δηλωθείσης Ἱεροσολύμων Ἐπίσκοποι.
- ς' Ἡ κατ' Ἀθριανὸν ὑπὸ τῆς Ἑβραίων πολιτείας.
- ζ' Τίνες κατ' ὁμοῦ καιρῶν γεγονόσασθαι Ἑβραίων μὲν γνώσεως δὲ χηροί.
- η' Τίνες ἐκκλησιαστικοὶ συζητήσασθαι.
- θ' Ἐπιστολὴ Ἀθριανῆ ὑπὲρ τῆς μὴ δεῖν ἀκρίτως ἡμᾶς εἰλαίνειν.
- ι' Τίνες ἐπὶ τῆς Ἀθριανῆ βασιλείας Ἐπίσκοποι Ῥωμαίων καὶ Ἀλεξανδρέων γεγονόσασθαι.
- ια' Πρὸς τὴν κατ' αὐτὸν γράμμεν ἀίρεσιμα ἔχων.
- ιβ' Πρὸς τῆς Ἰωάννου πρὸς Ἀθριανὸν ἀπολογίας.
- ιγ' Ἀθριανῆ πρὸς τὸ κοινὸν τῆς Ἀσίας ἐπιστολὴ πρὸς ἡμᾶς λόγος.
- ιδ' Τὰ πρὸς Πολυκάριπον τῶν Ἀποστόλων γνωρίματα μνημονοῦσασθαι.
- ιε' Ὅπως κατ' ἔφη ὁ Πολύκαρπος ἅμα ἐτέροις ἐμαρτύρησεν ἐπὶ τῆς Σμυρναίων πόλεως.